

L'anàlisi de dades i presentació d'una investigació qualitativa

Carles Riba Campos

PID_00195592

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Transcripcions i documents	7
1.1. Transcripcions	7
1.1.1. Introducció	7
1.1.2. Precisions conceptuals i terminològiques sobre transcripcions i documents	8
1.1.3. Fonts de material transcrit i nocions de la tècnica de notació de la transcripció	9
1.2. Documents	13
1.2.1. Què és un document	13
1.2.2. Tipus de documents	16
2. L'anàlisi de contingut	18
2.1. Conceptes bàsics	18
2.1.1. Generalitats	18
2.1.2. Materials de l'anàlisi de contingut	20
2.2. Punts d'origen, direccions i punts d'aplicació de l'anàlisi de contingut	21
2.2.1. Punts d'origen i punts d'aplicació	21
2.2.2. Direccions de desenvolupament	22
2.3. Unitats d'anàlisi	28
2.3.1. Unitats textuais	29
2.3.2. Unitats contextuais	29
2.4. La categorització en l'anàlisi de contingut	30
2.4.1. La categorització d'unitats de registre codificades	30
2.4.2. Construcció d'un sistema de categories d'anàlisi de contingut (AC)	32
2.4.3. Estructura d'un sistema de categories d'anàlisi de contingut (AC)	32
3. Altres variants d'anàlisi	35
3.1. La teoria fonamentada	35
3.2. Tècniques del consens: el mètode Delphi	38
4. La presentació d'una investigació qualitativa	41
4.1. L'informe qualitatiu	41
4.2. La redacció de l'informe	41

Resum	43
Activitats	45
Exercicis d'autoavaluació	45
Solucionari	47
Glossari	48
Bibliografia	49

Introducció

En aquest últim mòdul, tancarem l'assignatura amb alguns dels aspectes fonamentals per a la investigació qualitativa en criminologia.

En primer lloc, presentarem els diferents tipus de materials, com les transcripcions i els documents.

En el segon i tercer apartats, coneixerem de més a prop diferents maneres d'analitzar les dades recollides. Primer parlarem de l'anàlisi de contingut i després ens referirem a la teoria fonamentada i al mètode Delphi.

Per acabar, farem referència a l'informe qualitatiu i als seus requisits i continguts.

Objectius

Els objectius que haureu d'haver assolit una vegada treballats els continguts d'aquest mòdul són:

- 1.** Conèixer i poder identificar els diferents tipus de material verbal utilitzats en la investigació qualitativa.
- 2.** Passar unes dades verbals cap a un text escrit segons diferents regles de transcripció.
- 3.** Aplicar l'anàlisi de contingut.
- 4.** Distingir diferents tipus d'anàlisi i conèixer-ne els camps d'aplicació.
- 5.** Aplicar els procediments de la teoria fonamentada.
- 6.** Fer una investigació segons el mètode Delphi.
- 7.** Redactar un informe qualitatiu.

1. Transcripcions i documents

1.1. Transcripcions

1.1.1. Introducció

Un cop més, haureu de retrocedir al mòdul inicial de la nostra exposició per tal de situar-vos respecte al tema que abordarem a continuació. Heu de recordar que l'observació documental, en tant que forma particular d'observació indirecta, és una de les vies d'actuació principals de la investigació qualitativa, una de les que han permès aproximacions ben representatives d'aquesta classe d'investigació.

L'investigador qualitatiu sovint analitza, interpreta, documents, en què afloren o s'oculten, segons els casos, els comportaments, valors, creences, opinions, de la comunitat, del grup social o de les persones que es volen estudiar.

Però, d'altra banda, fins i tot quan el material de base sobre el qual treballa l'investigador no correspon a documents originals, fins i tot quan ha estat obtingut mitjançant tècniques d'observació no participant i participant com les que hem exposat fins ara, també llavors aquest material de base sovint acaba essent un text escrit, i adopta el format de transcripcions, de còpies en paper o ordinador de la conducta verbal registrada als subjectes.

Finalment, les mateixes anotacions o els registres narratius de l'observador es poden considerar documents.

En definitiva, una part important de la investigació qualitativa acaba desembocant en l'estudi de registres de les verbalitzacions de les persones o en els documents o textos que creen.

Això no solament justifica la inclusió d'aquest tema en aquesta exposició, sinó que –com veurem– també explica per què el nucli essencial de les anàlisis de dades qualitatives es concentra en l'examen dels **continguts lingüístics** de la parla, del discurs o de les narracions dels subjectes. Per això, sovint, en relació amb aquest punt, es diu que una part troncal de la investigació qualitativa adopta un **enfocament narratiu**.

Des d'aquesta òptica, us parlarem de **transcripcions i documents** en general: transcripcions fetes a partir de registres participants o no participants, i documents escrits, contrastats amb les transcripcions.

1.1.2. Precisions conceptuals i terminològiques sobre transcripcions i documents

En una transcripció l'observador posa per escrit el que el subjecte diu, i se serveix de notacions especials a més de les pròpies de l'escriptura convencional.

Com hem fet notar en diferents llocs del text, l'investigador social, el criminòleg, pot recollir informació codificada sobre les accions o conductes no verbals dels subjectes, o en pot registrar directament les emissions verbals; pot escollir entre anotar el que la gent fa i el que la gent diu, tot i que –òbviament– també pot fer ambdues coses a la vegada.

Quan l'observador qualitatiu registra el que la gent diu sovint ho fa mitjançant una gravació en suport electrònic (vídeo, magnetòfon), atès que posar per escrit directament en un paper el que un subjecte va dient exigiria un domini excepcional d'alguna de les tècniques taquigràfiques existents.

A més a més, el recurs de reproduir la cinta tants cops com sigui necessari també garanteix un nivell de fiabilitat del registre que, altrament, seria difícil d'assolir.

De manera que una cosa és la transcripció de material “enllaunat”, gravat, desat en suport electrònic, i una altra la transcripció en directe d'allò que diu una persona. És clar que quan es fa la primera d'aquestes operacions també es poden emprar símbols de caire taquigràfic, però la seva utilització en aquest context no té els components de pressió temporal i rapidesa d'execució que té quan la transcripció és en directe; per consegüent, el risc d'error és més petit.

D'altra banda, no hem de confondre l'operació de transcripció amb la de categorització o codificació. En efecte, una cosa és aconseguir una **còpia** fefaent d'allò que un subjecte diu i una altra **classificar** aquesta informació verbal en categories de significat o d'un altre tipus. També des d'aquest punt de vista és obvi que la codificació o categorització de la producció verbal d'una persona difícilment es pot fer directament, a mesura que aquesta va parlant: és molt més còmode fer-la a partir d'una gravació o –encara millor– d'una transcripció anterior. Però, a banda de la comoditat, aquesta darrera opció és, sobretot, més fiable en la mesura que evita biaixos introduïts per l'observador quan es veu obligat a codificar sobre la marxa i d'una manera accelerada les emissions verbals d'un subjecte –per exemple, d'un subjecte entrevistat.

Tècniques taquigràfiques

Certament, alguns dels treballadors de camp del passat utilitzaven aquestes tècniques, però actualment, tot i que el seu coneixement podria ser una ajuda complementària en el registre d'informació, són força prescindibles amb el benentès que l'observador té la possibilitat d'emmagatzemar el material en una cinta i sentir-lo o veure'l tantes vegades com calgui.

1.1.3. Fonts de material transcrit i nocions de la tècnica de notació de la transcripció

1) **Fonts.** En termes globals, les transcripcions sobre les quals pot treballar un investigador qualitatiu poden tenir tres procedències:

- **Materials procedents d'observació participant obtinguts amb alguna de les tècniques d'entrevista.** Les entrevistes que produeixen més material textual són, lògicament, les de tipus no estructurat, amb respostes obertes, i les entrevistes en profunditat, en les quals l'entrevistador dóna l'oportunitat al subjecte d'esplaiar-se força lliurement en l'exercici de la seva capacitat verbal. En aquests casos, la transcripció d'una entrevista genera, d'una banda, un text de tipus dialògic o conversacional que reflecteix la interacció entre entrevistador i entrevistat i, de l'altra, seccions totalment narratives corresponents a les intervencions per separat del subjecte quan fa les seves exposicions o argumentacions. En canvi, les entrevistes amb aspecte de qüestionari o molt estructurades, més que textos analitzables o interpretables, donen lloc directament a categoritzacions de la producció verbal del subjecte. Aquesta darrera ja ha estat canalitzada des de l'inici del registre, per mitjà de les preguntes i de les alternatives fixes de resposta, cap allà on volia l'entrevistador.
- **Materials procedents d'observació participant obtinguts mitjançant altres tècniques, diferents de l'entrevista.** Així, per exemple, en un registre d'incidents crítics de fet consignem comentaris verbals del subjecte, igual que ho fem en un registre d'espècimens o en modalitats d'observació participant etnogràfica en què el que digui un subjecte ofereix interès a l'investigador. Però, fonamentalment, els materials sobre els quals s'han desenvolupat més i millor les tècniques de notació de les transcripcions són els de l'anàlisi conversacional, que podem incloure en aquest paràgraf si suposem que els subjectes són conscients que es registra la conversa (per exemple, amb càmera oculta). A diferència de l'entrevista, aquesta classe de materials generalment exclou el discurs del subjecte adreçat específicament a l'investigador. En contrapartida, abraça no solament les expressions verbals del subjecte no adreçades a ningú en particular, sinó també les converses amb altres subjectes.
- **Materials procedents d'observació no participant.** Evidentment, es tractarà d'investigacions l'objecte d'estudi de les quals inclou comportaments verbals que han de ser registrats, al costat d'accions no verbals o independentment d'elles. Com en el cas anterior, els subjectes fan comentaris verbals sols o parlen amb altres persones; però ara l'observador en registra les frases sense que se n'adonin.

Qualitatiu

Estenent l'accepció del terme *qualitatiu* als materials enumerats fins aquí podríem afegir els que es deriven de processos comunicatius no verbals, gestuals, posturals, expressius. Com hem vist (mòdul 1, apartat 2.1, "Els mètodes qualitatiu: trets bàsics"), la indagació

qualitativa no es basa indefectiblement en el material verbal, sinó més aviat en el material significatiu, i aquest darrer pot estar vehiculat per comportaments no verbals com una configuració gestual o una expressió facial.

A més, també cal admetre que algunes transcripcions qualitatives poden recollir, en comptes de produccions verbals, cadenes de segments gestuals i expressius plasmats mitjançant notacions convencionals, una mena de taquigrafia aplicada a l'acció corporal comunicativa.

La literatura clàssica sobre aquesta qüestió, en l'àrea de la comunicació no verbal, és abundant. Vegeu, per exemple, una de les notacions històricament més elaborades (tot i que feixuga d'aplicar) a R. L. Birdwhistell (1979). *El lenguaje de la expresión corporal*. Barcelona: Gustavo Gili.

2) La tècnica de notació de la transcripció. Convertir en llenguatge escrit el que un subjecte diu o expressa verbalment no hauria d'exigir la possessió de cap tècnica especial fora de la de saber escriure o –millor– la de saber escriure al dictat. No l'hauria d'exigir, sobretot, quan –com hem dit– aquesta conversió es pot fer tranquil·lament i per etapes a partir d'una gravació.

Malgrat tot, una certa capacitat de condensació pot ser útil quan el material recollit té un cert embalum i, en casos així, el coneixement d'alguna notació taquigràfica o semblant ajuda a fer més àgil la transcripció.

Ara bé, en l'aspecte que la transcripció exigeix de manera més inevitable el desenvolupament de notacions addicionals, a fi de fer-la fidel, és en la plasmació dels aspectes paralingüístics i conversacionals de la parla:

- Entre els aspectes **paralingüístics** hi ha l'entonació, la cadència del discurs, les pauses, l'allargament de fonemes, els sons orals (però no verbals) que fa el subjecte (raspera, estossecs, badalls), etc.
- Entre els **conversacionals** es consideren els torns de conversa i les interrupcions i encavalcaments de la parla dels interlocutors, tal com hem vist en l'exposició dels trets principals de l'anàlisi conversacional.

Tots aquests aspectes s'han de recollir mitjançant símbols desenvolupats *ad hoc* per cada autor o, de vegades, demanats en préstec a la lingüística. Òbviament, també es podrien descriure per mitjà de llenguatge corrent, però aleshores el volum de la transcripció arribaria a cotes que la farien immanejable.

A continuació, incloem un d'aquests codis o notacions de transcripció, elaborat per Heritage en l'àmbit d'estudi de l'anàlisi conversacional.

Les intervencions dels dos participants del diàleg van en línies consecutives. Sobre la transcripció de les frases dels interlocutors s'anoten els símbols següents:

Símbol	Descripció	Significat
[Claudador d'esquerra	Van en parells i indiquen el punt en que hi ha encavalcament entre la parla d'un interlocutor i de l'altre.
=	Igual	Es posen un al final d'una línia i l'altre al començament de la següent. Informen de la continuïtat absoluta entre ambdues (no hi ha pausa entre elles ni encavalcament)
(Nombre)	Nombre entre parèntesis	Nombre de dècimes de segon que han passat entre dos moments de la conversa.
(.)	Punt entre parèntesis	Una petita pausa, menor d'una dècima de segon.
.....	Subratllat de frase o paraula	Alguna accentuació de la paraula, en forma de canvi de to o volum.
:	Dos punts	Prolongació del so immediatament anterior. El nombre de marques de dos punts indica la magnitud de la prolongació.
Majúscula	Paraules o parts de paraules amb majúscula	Expressen un volum de veu relativament gran en relació amb el context.
.hhhh hhhh	Files de <i>h</i> precedides per punt o no	Una fila de <i>h</i> precedida per punt indica inspiració (presa d'aire). Una fila de <i>h</i> no precedides per punt indica expiració (expulsió d'aire).
()	Parèntesis buits	No s'ha sentit bé el que deien els subjectes.
(Paraula)	Paraula entre parèntesis	No s'ha sentit bé el que deien els subjectes, però se'n poden fer conjectures.
((.....))	Dobles parèntesis	Són descripcions de l'autor, més que transcripcions.
.,?	Signes de puntuació	Tipus d'entonació o cantarella de qui parla.

Vegem un exemple, a la força parcial, d'aquesta mena de transcripcions. Correspondria a la modalitat de **material d'entrevista no estructurada** a què hem al·ludit més amunt.

Lectura recomanada

J. Heritage (1984). *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge (EUA): Polity.

Exemple

Es tracta d'una adaptació d'un exemple de Heritage que figura a D. Silverman (1993). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction* (pàg. 118). Londres: Sage. Aquí suposarem que l'entrevistador és una assistenta social que parla amb un pare de família en dificultats, ja que té la dona al llit. Entrevistador = E; subjecte = S. La línia es trenca per canvi de torn o –també– quan la intervenció dura més d'un segon.

E: Ens preguntem si podem fer alguna cosa per vostès.

S: [Bé, pss

E: [Vull dir:::(3) tal volta podríem anar a comprar o ajudar-la en altres cose:s? (7)

S: És molt ama:ble senyora .hhh Per ara no cal:. De fet tenim els dos no:is a casa =

E: = Bé, bé. Si necessita quelco::m =

S: = GRÀCIES, gràcies

Fixem-nos ara en un segon exemple que il·lustra les altres dues modalitats de transcripció abans també apuntades, a saber, transcripcions a partir de **materials obtinguts fora del context d'entrevista** (però en observació participant) o a partir de **registres observacionals no participants**:

Exemple

Les transcripcions a què ens referim ara corresponen a la recollida de dades en un estudi sobre la conducta dels agents de policia. Hi ha diverses aproximacions possibles a l'anàlisi de la conducta en aquest context, però aquí ens cenyirem a la que es relaciona amb el tema que estem treballant, és a dir, el registre i transcripció de material verbal.

Un material així es podria recollir després de l'activitat laboral pròpiament dita, mitjançant una entrevista. Però aquesta possibilitat ja l'hem vista i, a més, la informació que ens donés un agent de policia en una entrevista no tindria la mateixa significació que els comentaris que pogués fer aquest mateix subjecte en el curs de la feina, amb molta més motivació i espontaneïtat.

Per tant, aquests comentaris fets "en temps real", mentre el policia fa la seva feina, són material verbal registrable.

Al seu torn, aquest material es pot obtenir en situació d'observació participant o d'observació no participant. En la primera d'aquestes opcions, el subjecte sap que s'està gravant el seu comportament; en la segona, no ho sap. En un context com aquest segurament seria més desitjable l'última opció, atès que la primera induiria inevitablement una dosi considerable de reactivitat, difícilment extingible amb l'habitució del subjecte a la situació de ser observat.

En qualsevol cas, tots dos registres haurien de donar com a resultat transcripcions dels comentaris verbals del subjecte durant la feina, comentaris que acompanyarien les frustracions, els contratemps, la fatiga, els èxits i els fracassos. Semblantment a l'exemple de l'entrevista, el material verbal s'hauria de registrar en paral·lel amb els esdeveniments que anessin succeint i amb els aspectes paralingüístics de la locució del subjecte.

Un registre d'aquesta classe podria adoptar un aspecte com el que mostrem a continuació. Imagineu un agent de policia a la comissaria. El registre comença a les 9 a. m. L'agent parla sol, si no s'indica el contrari. Per tal de recollir els aspectes paralingüístics de la parla fem servir les mateixes notacions d'Heritage utilitzades més amunt:

Núm d'ordre	Punts temporals de registre	Comentaris verbals	Context d'actuació
1	09.00.43	A veure quin dia <u>tindrem avui</u> hhhh! Sembla que no tindrem problemes amb ràdio, o:::i?	Agafa el ràdio. Li arriba el primer missatge.

Núm d'ordre	Punts temporals de registre	Comentaris verbals	Context d'actuació
2	09.03.56	Això s'ha de carregar: r. CA-DA DIA IGUAL!	Ensenya la ràdio als altres companys.
3	09.05.21	Home.. . Sembla que ja estem funcionant.	Arriba el segon missatge.
4	09.09.01	Què::? AVUI COMENCEM ANIMATS, E:H?	Parla amb un company.
...

(Material adaptat al tema de la criminologia per l'autora.)

Les transcripcions es poden fer de materials verbals de diferents procedències, obtinguts d'entrevistes i d'altres registres participants o també de les verbalitzacions espontànies dels subjectes en registres no participants.

1.2. Documents

1.2.1. Què és un document

Un document és un text confegit per un subjecte, col·lectiu o institució, que constitueix material analitzable mitjançant alguna forma d'anàlisi de contingut.

1) Bàsicament un document és, doncs, escriptura, **text escrit**, produït directament pel seu autor i no transcrit pel científic.

2) Malgrat que sovint es parla de *documents audiovisuals*, nosaltres preferim obviar aquest terme, ja que no encaixa amb la definició anterior, la més adequada als interessos empírics de la criminologia.

En efecte, bona part del material audiovisual conté conducta verbal i, per tant, no constitueix pròpiament un document entès com a text escrit, ja que, com acabem de fer constar, seria la transcripció d'aquestes verbalitzacions la que crearia el text referit. Només podríem parlar de *documents audiovisuals* quan el material gravat o filmat no contingués la parla dels subjectes i, en conseqüència, no requerís transcripció; però en aquest cas el "text", en el sentit que donen a aquest mot els semiòtics de la imatge i del cinema, seria eminentment icònic i tindria un interès més restringit per a la ciència criminològica.

Argumentacions semblants, dintre del marc dels interessos normals de la criminologia, ens farien descartar materials com una gravació radiofònica (que també caldria transcriure per tal de treure'n suc), sense parlar d'elements culturals en principi aliens a la comunicació activa com vestits, mobiliari, objectes d'ús quotidià, els quals, de vegades, en el context d'investigacions històriques o arqueològiques, són qualificats de *documents*.

En canvi, sí que caldria admetre com a documents certs dibuixos, sobretot els que adoptessin una forma narrativa o dramàtica, fets per nens, psicòtics, pobles il·letrats, etc.

3) Una primera aproximació, a vista d'ocell, a l'àmbit de la documentació d'interès criminològic i social ens ofereix, tanmateix, una panoràmica enormement variada. Un document analitzable pot ser el següent:

- L'agenda de reunions d'una societat
- Una carta d'amor
- L'article d'un diari
- Un informe d'avaluació escolar
- Un peritatge
- Un decret polític
- El diari d'un adolescent
- Registres matrimonials
- Els estatuts d'un club de futbol
- Les anotacions d'un nen en el llibre d'història
- Cartes de restaurants
- Anuncis de pisos per a estudiants en els cartells d'una facultat
- Memòries
- Apunts de classe
- Etc.

Però també ho poden ser:

- Una autodescripció demanada pel terapeuta al seu pacient
- Una crònica personal de la vida quotidiana al llarg d'un mes, producte d'una petició com la del cas anterior
- Un conte sol·licitat pel mestre als alumnes
- Un relat de la infantesa d'un avi escrit per ell mateix dins de les activitats d'un centre geriàtric
- Etc.

4) Un document pot tenir valor per si mateix i ser estudiat independentment de qualsevol altre material, o es pot analitzar en associació amb altres dades de camp. Per exemple, un patró de victimització descobert mitjançant entrevistes en una zona rural es pot validar per mitjà de l'examen dels registres policials.

5) Generalment, un document no es pot treballar tal com ens arriba a les mans, sense preparació prèvia. Primer cal classificar-lo i, si escau, arxivar-lo sabent una sèrie de dades sobre la seva significació, la temàtica essencial, el context de producció, la procedència, i així successivament. Per això, es recomana associar els documents a **fitxes o sumaris** adjunts en què constin els trets principals que té. Un format possible, entre d'altres, és el que proposen Miles i Huberman i que incloem (adaptat) a continuació:

Origen del document:

Número del document:

(entre d'altres d'aconseguits)

Data de recepció:

Data d'arxiu:

Persona receptora:

NOM DEL DOCUMENT:

.....

CONTACTE O ESDEVENIMENT ASSOCIAT AL DOCUMENT:

.....

SIGNIFICACIÓ DEL DOCUMENT:

.....

FORMA D'ESCRITURA:

.....

SUMARI DE CONTINGUTS:

-
-
-
-
-

Lectura recomanada

M. B. Miles; A. M. Huberman (1994). *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook* (2a. ed., pàg. 55). Beverly Hills (CA): Sage.

1.2.2. Tipus de documents

Els documents es poden classificar a partir de diferents criteris. No són classificacions gratuïtes ni trivials; ans al contrari, orienten decisivament sobre la utilitat de cada document i les possibles direccions de l'anàlisi que cal aplicar-hi. Així, un document personal sol exigir una interpretació més contextualitzada i una contextualització més detallada que un de públic.

Distingim entre documents:

Públics	Privats
---------	---------

<p>Poden ser registres oficials que reflecteixen alguna transacció formal o contracte (com un certificat de matrimoni o un contracte de compravenda). També poden oferir dades censals o estadístiques. Igualment inclouen qualsevol document que pugui ser distribuït o venut (la premsa, la publicitat a les bústies, la propaganda electoral, la mateixa literatura, etc.). Donen informació sobre la societat i la cultura de la qual provenen.</p>	<p>Són textos generats per raons personals, com un diari o una nota recordatòria enganxada a la nevera. Constitueixen els documents pròpiament dits. Donen informació sobre la persona de la qual provenen, informació –això sí– emmarcada en la cultura i societat en què aquella viu.</p>
Oficials	Personals
<p>Classificació que es relaciona amb l'anterior, però no hi coincideix del tot. Un document oficial és generat per una institució política o jurídica (encara que el signi una persona concreta). Aquests documents es troben en arxius públics o d'accés restringit. De vegades, l'accés a aquests materials depèn de disposicions legals.</p>	<p>O no oficials. Un document no oficial és generat per una persona o per un col·lectiu en tant que agregat de persones, no com a grup o societat despersonalitzada. L'accés a aquests materials no sol dependre de requisits legals sinó de l'habilitat de l'investigador per a obtenir-los. Solen ser escrits en primera persona.</p>
Creats a petició	Espontanis
<p>Són textos produïts com a conseqüència d'una petició explícita de l'investigador, com dèiem una mica més amunt. El subjecte escriu perquè sol·licitem que ho faci; altrament no ho hagués fet. Es tracta, doncs, de material d'observació participant amb una certa dosi de reactivitat. El subjecte, coneixent que el seu text serà llegit i analitzat, es pot mostrar exhibicionista, exagerat; o bé, al revés, ambigu o inhibit. En contrapartida, l'avantatge d'aquests documents serà que el text podrà tenir la forma que més ens interessi i apuntarà als continguts que preferim, atès que estem en situació de donar instruccions al subjecte per tal que això sigui així.</p>	<p>Són textos generats espontàniament pel subjecte o la societat que en són autors; o –almenys– són textos no induïts per una petició de l'investigador (poden respondre a la sol·licitud d'una altra persona diferent de l'investigador, és clar). Es tracta, doncs, de material d'observació indirecta sense gota de reactivitat: quan el subjecte ha escrit el text no tenia la menor idea de que aquest seria llegit, interpretat, analitzat. En contrapartida, el text tindrà la forma i contingut que l'autor hi hagi volgut donar, i respecte a això l'observador poc hi podrà fer.</p>
Microtextos	Macrotextos
<p>Corresponen a documents curts o relativament curts. No hi hauria un criteri de longitud clar, però el text no passaria d'unes quantes pàgines ni seria menor d'un paràgraf. Per tant són documents confegits al llarg d'un període de temps també curt, minuts, hores, dies o setmanes, segons els casos. El referent bàsic seria la carta. Aquests documents poden arribar a tenir una certa estructura narrativa, però aquesta és més laxa i menys elaborada que ens els macrotextos.</p>	<p>Corresponen a documents llargs. En la pràctica això significaria que estem davant de documents de moltes pàgines. Per tant, es tracta de documents elaborats al llarg de períodes molt llargs de temps, durant mesos, anys o potser durant tota una vida. Els referents bàsics serien el diari o l'autobiografia. Són documents amb unitat narrativa o estilística i solen revelar un pla d'elaboració del text.</p>

Els documents han d'anar associats a una fitxa que els resumeixi i poden ser públics o privats, oficials o personals, fets a petició o espontanis, microtextuals o macrotextuals.

2. L'anàlisi de contingut

2.1. Conceptes bàsics

L'anàlisi de contingut és una metodologia, en principi observacional, que permet aïllar unitats, categoritzar, mesurar i establir relacions en corpus de missatges o textos.

2.1.1. Generalitats

En aquest apartat i els propers, sintetitzarem les línies d'anàlisi principals que se segueixen a propòsit dels materials documentals i textuais descrits fins aquí. Les dades obtingudes mitjançant les diverses tècniques de recollida d'informació exposades, en tant que observació participant, no participant o documental, admeten vies també diverses d'anàlisi, dintre –això sí– d'un marc comú.

Aquest marc –recordem-ho un cop més– és el que estableix la característica principal de les dades referides, a saber, el fet de correspondre a comportament humà amb significat social i cultural, a materials de comportament significatiu i, dintre d'aquest, al que es manifesta pel canal verbal i és codificat i transcrit pel científic, o bé plasmat directament en el paper pel mateix subjecte en estudi.

En resum, doncs:

Allò que es designa genèricament com a *anàlisi de contingut* és una metodologia destinada, principalment, al tractament i resolució de dades verbals, transcrits o escrites, tot i que també es pot aplicar a signes i missatges no verbals.

Malgrat tot, més enllà de la homogeneïtat relativa dels seus materials d'estudi, l'anàlisi de contingut enclou diferents orientacions que, com veurem, són prou contrastades entre elles.

A més, convé afegir el següent:

Des d'una òptica qualitativa, el(s) significat(s) de les produccions verbals del subjecte constitueix(en) la via més important de comprensió per al científic.

Aquesta metodologia no és pas tan diferent d'altres de consagrades a l'observació de camp o resoltes en condicions semicontrolades. Com comprovarem aviat, les fases de la tasca d'anàlisi recorden força les de l'estudi de la conducta o l'acció no verbal mitjançant observació sistemàtica: mostreig, classificació o categorització, mesura, etc.

En un aspecte, però, l'anàlisi de contingut s'aparta de la metodologia observacional estàndard, i és en la seva dependència, més gran o més petita segons els casos, dels enfocaments i les tècniques lingüístics o semiòtics, dependència que serà proporcional al grau en què la investigació sigui autènticament qualitativa, és a dir, s'ocupi de signes i significats. Amb aquest prisma, autors com Duverger han considerat l'anàlisi de contingut un subconjunt de la semàntica.

Significat

La nostra presentació de l'anàlisi de contingut ha estat deliberadament esbiaixada cap al pol del significat. Som perfectament conscients que hi ha tendències dintre de l'anàlisi de contingut que defugen o esquiven el significat. Tanmateix, nosaltres hem volgut oferir una panoràmica d'aquesta metodologia congruent amb l'**enfocament qualitatiu** tal com aquí l'hem entès. Acceptada aquesta exigència, l'anàlisi de contingut ha de recollir obligatòriament la qüestió del significat si no vol perdre la coherència. Això no equival a dir que hagi d'excloure les línies de treball compromeses amb els aspectes més formals o quantitativs del text.

Considerem, per exemple, aquestes dues definicions:

- Segons Berelson, l'anàlisi de contingut és "l'estudi quantitativ de les característiques manifestes dels missatges".
- Segons Stone i Holsti, l'anàlisi de contingut és "qualsevol tècnica que permet fer inferències a partir de la identificació objectiva i sistemàtica de certes característiques específiques dels missatges".

Així, doncs, el tarannà hermenèutic o interpretatiu del científic qualitatiu es fa gràcies a l'ús de l'anàlisi de contingut, que és el "banc d'eines" indispensable per a dur a terme les seves interpretacions.

Aquestes interpretacions són bàsicament **contextuals**, arrenquen del context en el qual s'inscriu la unitat textual o d'una altra mena que cal analitzar i s'hi basen. Per a albirar de quin tipus de context parlem, és obligat referir-nos a un tram anterior de la nostra exposició en què hem prefigurat aquesta noció.

Malgrat aquesta sintonia de l'anàlisi de contingut amb les interpretacions i –per tant– les inferències, seria un error creure que a cada text o document li pertoca una sola interpretació, la vertadera. Aquesta idea seria més pròpia

Lectura recomanada

E. Woodrum (1984). "Mainstreaming Content Analysis in Social Science: Methodological Advantages, Obstacles and Solutions". *Social Science Research* (núm. 13, pàg. 1-19).

Fixeu-vos que ambdues definicions eviten el terme *significat* i, per contra, se serveixen del terme *missatge*. D'això es pot deduir, en clau –justament– d'anàlisi de contingut, que aquests autors estan situats en l'òrbita de la teoria de la comunicació i no en la de la lingüística o la semiòtica.

Lectura recomanada

M. Duverger (1975). *Métodos de las ciencias sociales* (8a. ed., pàg. 165). Esplugues de Llobregat (Barcelona): Ariel.

de l'exegesi dels llibres religiosos o dels que són punt d'origen de doctrines ideològiques o polítiques, més que d'una mentalitat científica tal com l'hem volgut entendre fins ara.

Certament, de vegades es pensa que el discurs escrit és més fàcil de fixar de manera fiable en la forma i el contingut que el verbal, menys controlable i més susceptible de variació ja que depèn de la memòria individual. Però, tot i que és innegable que un text escrit es presta més fàcilment al control de les seves variacions, també ho és que el seu sentit depèn sovint de qui el llegeix i de la seva situació com a lector en un món concret.

En relació amb aquest tema Ian Hodder diu:

"[...] el significat no resideix en un text sinó en la seva escriptura i en la lectura que se'n fa. A mesura que el text és rellegit en diferents contextos, rep nous significats, sovint contradictoris però sempre incardinats socialment. Així que no hi ha un significat «ver-tader» o «original» d'un text més enllà dels contextos històrics específics des dels quals és interpretat."

I. Hodder (1994). "The Interpretation of Documents and Material Culture". A: N. K. Denzin; Y. S. Lincoln (eds.). *Handbook of Qualitative Research* (pàg. 393-402). Thousand Oaks (CA): Sage. (La traducció és nostra.)

2.1.2. Materials de l'anàlisi de contingut

A quins materials s'aplica l'anàlisi de contingut? Ja hem respost aquesta pregunta de manera general en la definició de més amunt. Ara, però, la perfilarem millor. Aquesta metodologia, en l'accepció més general, s'aplica al següent:

1) **Textos personals espontanis**, categoria en què incloem, a més de les cartes, els diaris i altres documents dels quals hem parlat, les produccions literàries (novel·la, poesia, teatre, assaig), periodístiques (diaris, revistes), científiques (manuals, llibres i articles teòrics o aplicats) i les peces d'oratoría (sermons, discursos parlamentaris, etc.).

2) **Arxius, i documents públics o oficials**, com el Codi penal o civil, la redacció de les sentències judicials, els avisos i bans dels ajuntaments, els cartells de la Direcció General de Trànsit, la propaganda electoral o política, les consignes...

3) **Textos creats a petició**, com un relat o narració que se sol·licita al subjecte, o les versions finals que s'hi negocien en una aproximació etogènica o etno-metodològica, o els autoinformes.

4) **Transcripcions de parla fetes pel científic**, d'entrevistes o de dinàmiques grupals o de converses, registrades en viu o en diferit.

5) **Transcripcions fetes pel científic de comportaments no verbals comunicatius o expressius** (gest, postura, configuració facial, etc.).

Lectura recomanada

Si hi voleu aprofundir més, podeu igualment consultar **D. R. Olson** (1998). *El mundo sobre el papel. El impacto de la escritura y la lectura en la estructura del conocimiento*. Barcelona: Gedisa. En aquest volum la qüestió de la polisèmia dels textos és explorada sistemàticament.

6) **Materials no verbals** però estructurats com a signes icònics o simbòlics, en forma narrativa (historieta o còmic, vídeo, cine) o no narrativa (pintura, grafit, fotos, dibuixos, imatges de tanques publicitàries, etc.), els quals poden incloure –a més a més– una part de text o no incloure-la.

La resta de la nostra exposició de l'anàlisi de contingut remet a les categories 1-4, corresponents a classificacions de documents ja comentades en els apartats anteriors i que són les que admeten un tractament més estandarditzat dintre d'aquesta metodologia. Els materials inclosos en els punts 5 i 6 exigeixen altres recursos lingüístics o semiòtics per a ser estudiats amb un mínim de garantia.

L'anàlisi de contingut s'aplica a textos o parla transcrita, però també es pot aplicar a altres tipus de signes, no verbals.

2.2. Punts d'origen, direccions i punts d'aplicació de l'anàlisi de contingut

L'anàlisi de contingut en perspectiva qualitativa s'orienta cap a la interpretació de significats en context expressiu o comunicatiu.

L'anàlisi de contingut, efectivament, mostra dos vessants ben marcats: l'un de més tècnic i que mira en la direcció dels mètodes més quantitius, i l'altre, més interpretatiu, i amb una tradició lingüística o semiòtica al darrere, que mira cap a aquells camps on el treball és més qualitatiu. Aquestes dues tradicions es revelen ja des dels mateixos orígens d'aquesta metodologia i es continuen manifestant en la seva posada en pràctica actual.

2.2.1. Punts d'origen i punts d'aplicació

Una part important del desenvolupament de l'anàlisi de contingut ha anat indissolublement lligada a les crisis socials i polítiques. El primer ús conegut de tècniques classificables sota aquest epígraf es dona en el marc d'un conflicte religiós a la Suècia del segle XVIII. Una col·lecció d'himnes, *Cants de Sió*, era sospitosa d'heretgia i va ser examinada a partir de la freqüència i contextualització de certs símbols religiosos en l'interior dels textos.

Al segle XIX, els periodistes dels diaris nord-americans ja se servien de recursos com el recompte de termes o paraules per tal d'esbrinar les tendències en la cobertura de les notícies. Ja al segle XX, aquests procediments van ser aplicats al descobriment d'estereotips racials en els llibres de text i en la premsa.

Lectura recomanada

E. Woodrum (1984). "Mains-streaming Content Analysis in Social Science: Methodological Advantages, Obstacles and Solutions". *Social Science Research* (núm. 13, pàg. 3).

Però l'avenç decisiu d'aquesta línia d'anàlisi de contingut es va produir en la Segona Guerra Mundial. El govern dels Estats Units va patrocinar un projecte dedicat a l'avaluació de la propaganda política enemiga. Harold Lasswell, encapçalant-lo, va incrementar els recursos metodològics disponibles fins a llavors i en va obrir el camp d'aplicacions.

En els anys seixanta i setanta del segle XX, l'interès es va desplaçar dels textos periodístics o propagandístics a la façana mediàtica de la societat nord-americana, particularment als continguts televisius i a temes candents en aquell moment, com la segregació racial o de sexe.

És fàcil adonar-se que la infància i la joventut de l'anàlisi de contingut, tal com han estat ressenyades fins ara, estan vinculades a la comunicació de masses i a l'univers cultural anglosaxó. Aquest, però, és el vessant d'aquesta classe d'anàlisi menys abocada a l'estudi del significat. Al costat d'aquesta tradició n'hi ha una altra de més europea i més preocupada pel sentit dels textos i pel context que els atorga. La seva metodologia (com hem dit, molt més deutora de la lingüística) és, fins a cert punt, independent de l'anterior i sorgeix al final del segle XIX amb voluntat de superar la crítica literària, vista llavors com a excessivament arbitrària i personal. Durant el segle XX, creix i es desenvolupa al llarg de diferents vies d'aplicació com són la mateixa crítica literària i artística, l'antropologia d'arrel lingüística (dissecció de contes, mites, faules) o les interpretacions arqueològiques i històriques.

Naturalment, aquestes dues tendències entren de vegades en contacte, de tal manera que ens podem trobar amb investigacions híbrides entre l'una i l'altra. De fet, la teoria de la comunicació no és, ni de bon tros, incompatible amb la lingüística o la teoria dels signes, i viceversa. L'interès o la manca d'interès pel desxiframent de significats i les interpretacions depèn –creiem– de factors ideològics, més que teòrics o metodològics.

2.2.2. Direccions de desenvolupament

Les dues tradicions a les quals acabem d'al·ludir s'han perpetuat i continuen essent presents en la investigació actual. Una tipologia de l'anàlisi de contingut les ha de recollir a la força, d'una manera o una altra. Tanmateix, com hem afirmat, aquestes tradicions són compatibles, per la qual cosa els esquemes de classificació creats entorn de l'una i de l'altra hauran de ser superposables, com anirem assenyalant.

Primer, proposem una classificació de les direccions de desenvolupament de l'anàlisi de contingut basada en l'esquema central de la teoria de la comunicació. Després, n'exposarem una de filiació plenament lingüística o semiòtica. Finalment, examinarem breument les correspondències de totes dues amb la dicotomia qualitatiu/quantitatiu.

1) Direccions de desenvolupament en el pla de la relació comunicativa

La teoria de la informació i la comunicació proporciona un fons adequat en el qual situar les orientacions principals de l'anàlisi de contingut. El fons a què ens referim ens el subministra el següent esquema prou conegut:

Emissor (codifica, emet) → missatge → (rep, descodifica) receptor

En aquest marc, l'anàlisi de contingut es pot dedicar a estudiar:

a) Qui parla, és a dir, l'emissor i el seu codi

En primer lloc, en aquest apartat hi haurà les investigacions destinades a buscar l'autor –anònim, en un principi– del text que és sota la mirada de l'analista. Igualment, s'hi inclouran tots els estudis comparatius de materials homòlegs però procedents de fonts diverses. En general, però, l'accent d'aquesta mena d'investigació recaurà en el descobriment, per mitjà del text, de les peculiaritats psicològiques i socials del seu creador, dels codis que emprà per a expressar-se o comunicar-se. L'angle variarà segons es tracti d'un autor en sentit estricte, que ha confegit el text per iniciativa pròpia, o d'un individu entrevistat o sol·licitat d'alguna manera per l'investigador. En l'anàlisi de diaris, lògicament, aquesta orientació centrada en l'emissor està potenciada al màxim.

b) Què diu qui parla, o l'estudi del missatge en si mateix (text o altres)

L'èmfasi està ara en els continguts pròpiament dits, no totalment al marge de la seva relació específica amb un emissor o autor concrets o amb altres elements del context. I és que aquests continguts, en qualsevol cas, han de ser situats en el fons polític, social, familiar en el qual ha estat escrit el text o feta la transcripció (per exemple, es poden comparar els temes de propaganda de la Primera i de la Segona Guerra Mundial; o els missatges de mòbil enviats en situació laboral o durant les vacances; o els resultats d'una entrevista feta a casa i els obtinguts al despatx del psicòleg).

Exemple

Sovint l'anàlisi de contingut s'ha aplicat a l'estudi de les mateixes publicacions criminològiques. Per exemple, K. D. Tunnell (1993). "Political Crime and Pedagogy: A Content Analysis of Criminology and Criminal Justice Texts". *Journal of Criminal Justice Education* (núm. 4.1, pàg. 101-114), o L. Hannon; L. R. Dufour (1998). "Still Just the Study of Men and Crime? A Content Analysis". *Sex Roles* (núm. 38.1-2, pàg. 63-71).

c) A qui parla l'emissor o estudi del receptor

Aquestes anàlisis poden començar esbrinant qui és el destinatari del missatge, si aquest no s'ha fet explícit en el text. Aquest punt no és un misteri en una carta, però ho pot ser en altres tipus de documents periodístics, propagandístics, històrics. Amb el vocabulari típic de la comunicació de masses, direm que

Lectura recomanada

R. P. Weber (1990). *Basic Content Analysis* (2a. ed., pàg. 10-11). Newbury Park (CA): Sage.

cal determinar el públic o l'audiència dels missatges. D'altra banda, el destinatari explícit no sempre és el real. Sovint, missatges que semblen adreçats a un receptor s'encaminen, en realitat, a un altre de ben diferent.

Posteriorment, un cop conegut el receptor, és necessari traçar-ne el perfil, els trets psicològics i sociològics com a tal.

Quan el que estudiem és material transcrit d'entrevistes o registres semblants, el destinatari dels missatges analitzats és el mateix observador científic. En aquesta situació, les respostes del subjecte, considerat com a emissor, solen estar molt més mediatitzades pel destinatari –és a dir, el científic– que no pas en altres escenaris de comunicació.

d) Com, o l'estudi de la relació entre la forma/contingut del missatge i els efectes constatats en un destinatari

Aquest és un dels rumbos principals de l'anàlisi de contingut en les seves aplicacions. No solament hi ha una relació entre el tipus d'emissor i el tipus de missatge, sinó també entre aquest darrer i el tipus de destinatari escollit. La persuasió, l'eficàcia, en definitiva, la capacitat d'un emissor per a aconseguir efectes en l'entorn social que el rodeja es basen en aquesta relació.

El contingut d'una carta que explica conflictes matrimonials íntims s'enviarà a un amic/amiga o a un familiar proper, no a destinataris amb els quals no es tingui cap vincle de confiança; però, a més, la forma de la carta en qüestió variarà segons vagi adreçada a la mare o al pare, a un germà o germana gran o a un amic o amiga de l'escola. El llenguatge i estil utilitzats no seran els mateixos en cada cas.

e) Amb quin resultat, o l'estudi de la resposta del receptor

L'efecte d'un missatge es detecta, justament, mitjançant la resposta del receptor. L'efecte d'una pregunta d'entrevista es coneix per la resposta de l'entrevistat; l'efecte d'aquesta resposta en l'entrevistador (en una entrevista oberta, en profunditat) se sap per la pregunta subsegüent que aquest fa, i així successivament. L'efecte d'una carta es reconeix en una altra carta; el de la capçalera d'un diari del govern en la capçalera corresponent d'un diari de l'oposició. Els diaris no tindrien pròpiament receptor.

Quan l'emissor fa palesa la seva previsió de resultats, aquesta es pot contrastar amb els resultats observats.

Tot comptat i debatut, l'anàlisi de la resposta del receptor és l'anàlisi de la seva forma i del seu contingut, per la qual cosa aquest apartat remet també a l'estudi del missatge en si mateix.

2) Direccions de desenvolupament en el pla semiòtic o de valor dels signes

Una divisió clàssica en la semiòtica o teoria dels signes és la que distingeix entre **sintaxi**, **semàntica** i **pragmàtica**.

- La **sintaxi** s'ocupa de la forma i organització en el temps i l'espai dels signes aïllats i de les seqüències o constel·lacions de signes. En certa manera, inclou els estudis del significat, és a dir, del vehicle o suport físic del signe, com és el so o la traça gràfica d'un mot o la configuració visual d'un senyal de trànsit. Referida als textos, adopta el sentit més popular o escolar i s'interessa per l'ordre en què els mots s'estructuren al llarg del discurs.
- La **semàntica** estudia el significat en un sentit: el de la vinculació de la forma del signe (o significat) a objectes o fets de la realitat circumdant tal com són percebuts per l'usuari o la cultura en la qual habita.
- La **pragmàtica** estudia el significat en un altre sentit: el de la vinculació de la forma del signe (o significat) al mateix usuari o emissor, al destinatari o a diferents matisos del context o situació social en què el signe concret ha estat utilitzat.

Aquests tres vèrtexs del triangle semiòtic estan naturalment lligats entre ells. El significat semàntic completa el pragmàtic, i viceversa; i l'ordre sintàctic dels mots o els signes és inseparable dels significats amb els quals s'associa.

Fetes aquestes precisions, indiquem alguns dels camins al llarg dels quals ha progressat l'anàlisi de contingut en cadascun d'aquests vessants.

a) Anàlisi de contingut amb orientació sintàctica

Hi ha un cert contrasentit a jutjar que les aproximacions sintàctiques a un text són "de contingut", ja que –com hem dit– n'atenen sobretot la forma i l'ordre. No obstant això, també hem dit que el contingut o significat d'un text està marcat per la forma dels mots i de les oracions, per la seva estructuració seqüencial.

- Les anomenades **tècniques d'anàlisi de l'expressió** (aquí, equivalent a forma) pertanyen a aquesta orientació. Potencien conceptes com el de *varietat lèxica* o el de *quocient gramatical*, *longitud de frase*, etc.
- L'**estilística quantitativa** també hi pertany. Una de les seves aplicacions, el descobriment de l'autoria de textos anònims, la vincula amb la pragmàtica i amb les tendències dels estudis de comunicació que s'interessaven per l'emissor.
- L'**anàlisi automàtica del discurs** intenta arribar al sentit d'un text a partir de la seva estructura morfosintàctica (objectiu, per a molts, impossible o

Lectura recomanada

Per fer-ho prendrem com a model l'article següent:
P. Navarro; C. Díaz (1995). "Análisis de contenido".
 A: J. M. Delgado; J. Gutiérrez (eds.). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en las ciencias sociales* (pàg. 177-224). Madrid: Síntesis.

il·lícit). Amb una perspectiva més sociològica, podem encabir aquí el treball de Basil Bernstein, que relaciona les categories gramaticals i sintàctiques usades per nens de diferents classes socials amb els codis de la classe de procedència esmentada.

Estudis quantitativs

Dintre de l'orientació sintàctica, i amb voluntat de ser integradors, ens podríem permetre incloure-hi una sèrie de perspectives purament formals, tot i que sovint ni tan sols evidencien una formulació clarament semiòtica. Es tractaria d'estudis quantitativs, que sovint han recorregut a mesures de freqüència per tal de valorar la presència de temes, paraules o parts de l'oració en diferents textos (diferents diaris, diferents autors literaris, diferents èpoques). Unes vegades els índexs obtinguts es comparen amb índexs d'utilització estàndard o poblacional. D'altres, es calculen índexs de riquesa o varietat de vocabulari o de competència sobre els recursos gramaticals (ús d'adjectius, adverbis, conjuncions, etc.).

b) Anàlisi de contingut amb orientació semàntica

Aquesta és la línia d'anàlisi de contingut per antonomàsia. En la tipologia de comunicació, correspondria a l'estudi del contingut del missatge en si. Com veurem, la seva estratègia general implica l'elaboració de sistemes de **categories verbals** per tal de classificar les parts del text.

Els **estudis d'avaluació** d'Osgood serien un primer exemple d'aquesta orientació clàssica. En aquests estudis, es tracta d'esbrinar el significat tal com ha estat assignat pel subjecte, al marge del seu valor "oficial". És un abordatge semàntic i no pragmàtic, perquè el significat és aïllat respecte a un subjecte, però no se'n fa dependre. Distingeix entre objectes d'actitud (noms o pronoms), termes avaluatius (adjectius, noms, adverbis) i connectors verbals. Una altra aproximació deguda a Osgood és l'**anàlisi de contingències**, en què cada mot es relaciona sistemàticament amb els que l'envolten i que en delimiten el context d'ocurrència.

Les **anàlisis estructuralistes** s'acosten als textos com a manifestacions superficials d'un sistema subjacent, en forma d'elements interrelacionats d'una certa manera. Aquest sistema és el que cal posar al descobert.

La **Q-anàlisi** també adopta un punt de vista relacional i el resol matemàticament. Una noció essencial és la de jerarquia de conjunts de cobertura, semblant a la de sistema de categories. El conjunt *jardí* cobriria els conceptes de *gespa*, *flor*, *arbre*, etc. Però *arbre*, al seu torn, també estaria regit pel conjunt *vegetal*. Per tant, en aquests conjunts els termes d'un nivell no tenen una relació d'exclusivitat respecte als del nivell superior. Cada terme es pot relacionar amb un o més termes que el cobreixen. Això diferencia aquest enfocament dels que se serveixen de categoritzacions tipus diagrames d'arbre, en què l'exclusivitat és total. Aquestes darreres són les que hem utilitzat en altres llocs del text.

c) Anàlisi de contingut amb orientació pragmàtica

- La **perspectiva instrumental** de George i Mahl vol recollir les circumstàncies en què es va produir un text. Aquest tindria un valor eminentment instrumental, valor assignat a partir de la intenció amb què es va crear i de les conseqüències que provoca en el destinatari.
- L'**anàlisi de l'expressivitat** (que no de l'expressió) investiga la influència de les emocions en la modulació del text. El seu camp natural d'aplicació són les transcripcions de llenguatge oral.
- L'**anàlisi conversacional**, desenvolupat per Sacks, es preocupa sobretot dels torns de la conversa com a mitjà per a controlar l'interlocutor i assolir els efectes que s'hi busquen.

En l'àmbit anglosaxó, l'anàlisi de contingut s'orienta sovint en una direcció pragmàtica. El llenguatge, en l'estela de Wittgenstein i Austin, és entès com una forma d'acció capaç d'aconseguir efectes diferents per mitjà de diferents usos.

En l'àmbit francès, l'**anàlisi de l'enunciació** té en compte la relació de cada discurs amb el subjecte que l'ha produït i amb aquell al qual va dirigit.

Un autor de referència obligada en aquest camp com Krippendorf s'interessa per la dependència mútua entre les institucions i les comunicacions que llancen, modelades per determinades regles. És un enfocament **sistemicocomunicacional**.

Com veieu, aquesta orientació pragmàtica de l'anàlisi de contingut és, en general, la que sintonitza millor amb l'enfocament comunicacional: els continguts es relacionen amb el subjecte, els seus efectes, el destinatari, el context...

3) Direccions de desenvolupament en el pla de l'oposició qualitatiu/quantitatiu. En aquest punt de l'exposició, ha de ser una noció de referència i ben fixada que els mètodes qualitatius proporcionen, sobretot, eines per a treballar amb la interpretació i el significat. Per consegüent:

a) Anàlisi de contingut qualitatiu

L'anàlisi de contingut genuïnament qualitatiu serà la que presenti una façana semàntica o pragmàtica, la que s'ocupi –valgui la redundància– de continguts autèntics i no, o no tant, de les formes que els embolcallen.

En un terreny més operacional, aquesta anàlisi emprarà un recurs de clara filiació lingüística, com és la constatació de la **presència/absència** d'elements o trets, i es consagrarà a la construcció de taules o sistemes de semblances i diferències o a la cerca de nuclis generatius del text.

El que distingeix l'enfocament qualitatiu no és el rebuig incondicional de la quantificació, sinó la manera de fer les inferències: aquestes es deriven de la presència/absència d'alguna característica, no de la seva freqüència.

b) Anàlisi de contingut quantitatiu

Per contra, l'anàlisi de contingut quantitatiu es dedicarà amb preferència a estudiar les formes dels missatges o els textos, la seva organització interna, la distribució dels elements, etc.

En un terreny més operacional, aquesta anàlisi emprarà un recurs de clara filiació observacional i estadística, com són les mesures de **freqüència** d'elements o trets.

El que distingeix l'enfocament quantitatiu no és tant l'ús de la quantificació, sinó la manera de fer les seves inferències: aquestes es deriven de la freqüència d'una característica, no del fet que sigui present o absent del text o el context.

L'anàlisi de contingut adopta diverses direccions de treball: cap a l'emissor, receptor o missatge; cap a la sintaxi, la semàntica o la pragmàtica; cap a la freqüència o la presència/absència de trets.

2.3. Unitats d'anàlisi

En el que resta d'aquest mòdul, intentarem donar una idea general dels procediments troncats de l'anàlisi de contingut, i ens centrarem en l'aïllament d'unitats d'anàlisi i en la categorització.

Sobre un corpus textual, l'anàlisi de contingut aïlla unitats de registre textuais i contextuais i estableix la correspondència entre elles.

Sabem que, indefectiblement, les unitats d'anàlisi que utilitzarà l'anàlisi de contingut es localitzaran en el text, seran unitats textuais. Amb tot, caldrà afegir a aquest principi inicial que, atesa l'orientació qualitativa i interpretativa d'aquesta classe d'anàlisi, no solament necessitem unitats de registre en tant que purs "esdeveniments" o peces del text, sinó que també les hem d'associar amb els seus contextos d'ocurrència, que són els que ens permetran atorgar-los un sentit. L'anàlisi de contingut qualitativa té, doncs, com a objectiu principal, relacionar sistemàticament unitats de text amb el seu context d'ocurrència i, a partir de les pautes de correspondència detectades, fer-ne una interpretació.

Tot comptat i debatut, el registre d'informació per a una anàlisi d'aquesta mena s'adreça tant a **unitats textuais** com a **unitats contextuais**. Totes dues conformen un registre complet d'anàlisi de contingut.

2.3.1. Unitats textuais

Les unitats textuais formen el nivell més elemental de referència, i el més molecular, de l'anàlisi. Tanmateix, la seva petitesa té, com a límit, la pèrdua de significació. És a dir, almenys en una aproximació qualitativa, la unitat més petita ha d'oferir algun significat, per la qual cosa us podem avançar que aquest límit estarà en el mot. Per aquesta raó, aquestes unitats també s'anomenen de **rellevància o significació**.

Al marge d'això, les seves característiques i grandària depenen, com caldria esperar, dels objectius de la investigació, de les mesures que, posteriorment, tenim la intenció d'emprar i de la mena d'inferències que volem dur a terme.

Les unitats textuais han de ser perfectament discernibles en tant que són segments d'escriptura i s'han de poder relacionar entre elles.

Les més utilitzades són el **mot** i l'**oració**, però també es fa servir la **frase**, els **paràgrafs**, els **temes** (aquesta té una delimitació més difícil) o fins i tot el **text sencer**.

2.3.2. Unitats contextuais

La unitat contextual o context mínim és el segment de text més petit necessari per a interpretar una unitat textual. Les unitats textuais, per si mateixes, poden ser descrites, però no interpretades. Per a ser interpretades o per a atribuir-los un significat cal posar-les en context, en relació amb l'entorn lingüístic o d'un altre tipus que les envolta i els és rellevant. Aquestes relacions poden ser de dues classes, **intratextuals** i **extratextuals**, per la qual cosa distingim dues classes de contextos corresponents a cadascuna.

1) **Contextos intratextuals (o textuais a seques)**. Són aquells als quals es vinculen les unitats textuais dintre del mateix text; per tant, són enteses en l'entorn lingüístic, textual, que les conté, i que coincideix amb un segment d'escriptura que les precedeix i amb un altre que les segueix, de conformitat amb la pauta global d'interpretació contextual que hem proporcionat en el seu moment].

Consegüentment, aquests contextos poden tenir diferents amplituds, segons –per exemple– només abracin el mot anterior i el posterior, o els dos anteriors i els dos posteriors, o els tres anteriors i els tres posteriors, etc.

El context intratextual és el que prefereix l'estructuralisme i el que utilitzen les investigacions lingüístiques i semiòtiques.

Context precedent

En una transcripció d'entrevista, el context precedent de cada resposta del subjecte podria ser la pregunta prèvia de l'entrevistador, mentre que el consegüent es podria localitzar en la pregunta següent (si es tracta d'una entrevista oberta i en profunditat, que s'adapta

sobre la marxa) o ser declarat absent (si es tracta d'un qüestionari rígid, que no pot rebre la influència d'allò que l'entrevistat).

En un diari, si prenem com a unitat textual l'anotació corresponent a cada data del calendari, el context precedent podria ser l'anotació del dia anterior i el consegüent, la de l'endemà.

2) Contextos extratextuals. Són aquells als quals es vinculen les unitats textuals des de dintre a fora del text. Aquests contextos corresponen a les circumstàncies en què el text es va confegir, a les seves condicions de producció. Els contextos extratextuals s'adiuen amb **unitats textuals relativament molars o grans**. Això és de sentit comú. En general, no sembla gaire prometedora relacionar l'ús d'un sol mot, per exemple, amb la crisi familiar enmig de la qual algú el va posar sobre el paper; sembla més fructífer lligar aquesta crisi a unitats temàtiques o a documents sencers. El context extratextual és el preferit pels estudis sociològics i per la crítica ideològica.

Aquestes unitats de registre de text i de context són codificades mitjançant símbols o notacions que permetin reconèixer-les i formen la base sobre la qual s'edificarà el futur sistema de categories o variables que permetran quantificar el registre, tal com veurem a continuació.

Les unitats textuals principals, mot i oració, són de tipus gramatical o formal; les unitats contextuals poden ser intratextuals i extratextuals.

2.4. La categorització en l'anàlisi de contingut

Tancarem aquesta introducció a l'anàlisi de contingut amb algunes consideracions imprescindibles sobre la manera de treballar sobre el material textual mitjançant tècniques de categorització.

Les categories textuals o de contingut són les variables sobre les quals l'analista fa les seves inferències.

2.4.1. La categorització d'unitats de registre codificades

Com hem establert en el mòdul "L'observació participant i no participant en perspectiva qualitativa", un sistema de categories és una classificació lògicament correcta del comportament. Podem aplicar el mateix principi, ara al text, en el cas d'un sistema de categories de contingut: aquest és, abans que res, una classificació del material textual. Els **criteris de classificació** utilitzats per a categoritzar un text seran dictats, com sol ocórrer, pels objectius de l'anàlisi, però també per l'entorn teòric en què es mou el científic.

En termes generals, aquests criteris es poden considerar semiòtics o comunicacionals, malgrat que aquesta adscripció no sempre es faci explícita. Per tant, encaixen en el ventall d'orientacions de l'anàlisi de contingut enumerades abans. Compareu els criteris escollits en els dos exemples següents:

La primera classificació és de Berelson (un pioner de l'anàlisi de contingut) i Salter. Ordena els **objectius vitals** que posa de manifest el llenguatge de les telenovel·les i revistes populars.

1. Objectius afectius o "del cor"

- 1.1. Amor romàntic
- 1.2. Matrimoni estable
- 1.3. Idealisme
- 1.4. Afecte i seguretat emocional
- 1.5. Patriotisme
- 1.6. Aventura
- 1.7. Justícia
- 1.8. Independència

2. Objectius racionals o "del cap"

- 2.1. Capacitat de resoldre problemes concrets
- 2.2. Promoció o progrés personal
- 2.3. Diners i béns materials
- 2.4. Seguretat econòmica i social
- 2.5. Poder i dominació

La segona és de Stewart i analitza continguts de la premsa americana distingint entre fets i **comentaris** i, dintre de cadascuna d'aquestes classes, separant diferents subcategories:

1. Fets

- 1.1. Fets presentats com a certs
- 1.2. Fets presentats com a possibles
- 1.3. Fets la certesa dels quals es valora per un judici
- 1.4. Fets la incertesa dels quals és objecte de valoració

2. Comentaris

- 2.1. Personals de l'autor o de la font directa de procedència
- 2.2. Indirectes de l'emissor o font determinats
- 2.3. Indirectes de l'emissor o font no determinats
- 2.4. Citació directa de font determinada
- 2.5. Citació directa de font no determinada

Lectura recomanada

El treball és de 1946. Vegeu **L. Bardin** (1986). *Análisis de contenido* (pàg. 95). Madrid: Akal.

Lectura recomanada

M. Duverger (1975). *Métodos de las ciencias sociales* (8a. ed., pàg. 182-183). Esplugues de Llobregat (Barcelona): Ariel.

2.4.2. Construcció d'un sistema de categories d'anàlisi de contingut (AC)

El procés de construcció d'un sistema de categories AC es pot posar en paral·lel amb el d'un sistema de categories conductual. Però hi ha diferències entre ambdós processos i que aquestes no es poden menystenir, en tant que deriven de la naturalesa, també diferent, de la matèria primera sobre la qual treballen uns sistemes i els altres: textos i registres narratius.

De fet, el material sobre el qual es construeix un sistema de categories AC no és el text en brut, sinó, com també hem vist, el registre d'unitats de text i context, preclassificades, cadascuna amb un codi (número, lletra) que l'adscriu a un tipus o classe. És a aquest conjunt de codificacions al qual se solen aplicar els criteris classificatoris.

2.4.3. Estructura d'un sistema de categories d'anàlisi de contingut (AC)

L'estructura d'un sistema de categories AC ha de satisfer les exigències d'una classificació lògica, tal com les satisfien els sistemes de categories conductuals. Tanmateix, recordem que aquests darrers havien d'obeir dos tipus de regles, les unes de semàntiques o conceptuals i les altres de temporals i vinculades a la continuïtat del registre. En tots dos casos, però, el sistema havia de complir condicions d'exclusivitat i exhaustivitat que s'expressaven, això sí, de manera diferent en cada modalitat de regla.

Doncs bé, **en l'elaboració d'un sistema AC, les regles temporals d'exclusivitat i exhaustivitat no hi tenen cap paper**, en tant que condicions de la classificació.

- Les categories d'un sistema conductual són anotades **al llarg del temps**, dins d'una sessió i complint un pla de registre, per la qual cosa poden i han d'obeir a criteris d'organització temporal, com que dues categories no es puguin donar alhora o que no hi hagi intervals de registre buits.
- En canvi, quan la base de la categorització és un seguit d'unitats text en context, la classificació ha d'ordenar un material fins a cert punt estàtic, que no canvia; és la lectura la que introdueix el transcurs temporal, no el text en si mateix.

En el cas de les transcripcions, aquesta distinció continua essent certa. Encara que la parla entre dos conversadors flueixi en el temps i hagi estat registrada progressivament al llarg d'una sessió, encara que les intervencions s'encavalquin, la transcripció apareixerà **ordenada seqüencialment i estabilitzada com a text**. Això sí: podrem utilitzar una codificació textual que ens

indiqui quan hi ha interrupcions o encavalcaments, tal com es fa en l'anàlisi conversacional. A *fortiori*, podríem dir el mateix a propòsit de la transcripció de la parla d'un sol subjecte narrador.

En conseqüència, les categoritzacions AC només es regeixen per regles semàntiques o conceptuals d'**exclusivitat** i **exhaustivitat**. Malgrat tot, també la primera d'aquestes apareix sota una llum diferent que en els sistemes conductuals, ja que ara el seu compliment no és exigible en tots els nivells d'organització del sistema, sinó solament en el pròpiament categorial. Això fa que els sistemes AC no sempre adoptin íntegrament la forma de **diagrama en arbre**, sinó també –almenys parcialment– la de **trama combinatòria**. Expliquem aquesta peculiaritat a continuació.

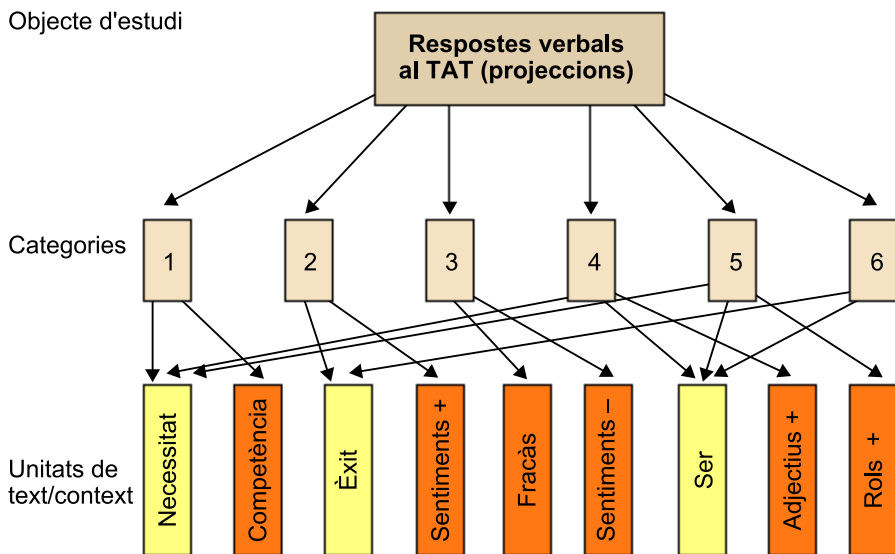
- En un **diagrama en arbre** com el dels sistemes no AC o conductuals, un element d'un nivell superior (objecte d'estudi, categoria, subcategoria, indicador) es pot connectar amb un o més elements del nivell immediatament inferior (categoria, subcategoria, indicador, unitat de registre); però l'afirmació contrària és falsa: un element de nivell inferior només es pot vincular a un element del nivell immediatament superior; concretament, si és una subcategoria, un indicador o una unitat de registre, només s'enllaçarà a una de les categories que es troben immediatament per sobre. Aquesta pertinença única és la que garanteix l'exclusivitat en tots els nivells de l'estructura i evita que la classificació sigui inadequadament borrosa de cara al registre o la mesura.
- Al contrari, **els sistemes AC** poden presentar una estructura de tipus combinatòria. Això significa que un element de nivell inferior pot estar connectat a més d'un element del nivell immediatament superior; una unitat de registre, indicador o subcategoria es pot enllaçar amb dues o més categories per sobre.

Per tant, aquesta llicència impedeix el compliment de la condició semàntica d'exclusivitat, ja que un mateix element pot ser contingut per més d'una classe de classificació. Però només ho impedeix en alguns nivells de la classificació i el nivell categorial sempre queda preservat. És a dir: la identitat de cada categoria és exclusiva però, en comptes d'assolir-se mitjançant l'exclusivitat dels elements que conté, aflora gràcies a l'exclusivitat d'una combinació determinada i singular dels elements.

En la figura següent teniu esbossada aquesta relació multívoca que no fa més que calcar l'**organització jeràrquica del llenguatge**. En efecte, el sentit d'una frase no es basa en la possessió exclusiva d'uns mots, ni el d'un mot en una col·lecció única i singular de fonemes o síl·labes. En un cas i en l'altre, el que permet reconèixer-ne la forma conspícua i donar-li un significat és una combinació particular de components.

Estructura combinatòria de la categorització de les respostes en les imatges del TAT (test d'apreciació temàtica)

Objecte d'estudi

El primer nivell, de l'objecte d'estudi a les categories, compleix la condició d'exclusivitat. El segon no la compleix perquè les unitats marcades en blau es connecten amb més d'una categoria d'ordre superior. El sistema no s'ha representat en la seva totalitat.

La construcció dels sistemes de categories d'anàlisi de contingut té la mateixa lògica que la dels conductuals, però, en els primers, les regles temporals no són pertinents i l'exclusivitat s'assoleix sovint de manera combinatòria.

3. Altres variants d'anàlisi

Hi ha moltes més variants d'anàlisi qualitativa, com diferents mètodes biogràfics, el mètode documentalista (segons Bohnsack), l'anàlisi narrativa (segons Schütze), mètodes hermenèutics, etc. Cadascuna té un enfocament específic, adequat per a un conjunt determinat d'objectes i objectius d'estudi.

Entre aquestes variants, n'hem triat dues que us presentarem a continuació: la teoria fonamentada i el mètode Delphi.

3.1. La teoria fonamentada

La teoria fonamentada es pot entendre com una anàlisi sistemàtica generalment de dades qualitatives (transcripcions d'entrevistes o protocols d'observació) amb l'objectiu de generar una teoria. No representa un mètode únic, sinó un conjunt de processos interrelacionats. El seu objectiu és el desenvolupament d'una teoria realista, perquè sigui aplicable a la pràctica. D'aquesta manera, la teoria fonamentada vol reduir la bretxa entre la teoria i la pràctica.

Altres objectius que té són:

- Desenvolupar una teoria a partir de les dades recollides.
- Crear teories explicatives de la conducta humana, el comportament i els processos socials.
- Modificar, limitar o expandir teories existents.
- Estudiar la interacció, el comportament social i les experiències de persones.

La base de la teoria fonamentada és un conjunt ric de dades descriptives.

La teoria fonamentada és un mètode d'investigació que opera gairebé de manera inversa a la investigació tradicional de les ciències socials. En lloc de començar amb una hipòtesi, el primer pas és la recollida de dades, mitjançant una varietat de mètodes. A partir de les dades recollides, els punts clau estan marcats amb una sèrie de codis, que s'extreuen a partir del text. Els codis estan agrupats en conceptes similars amb la finalitat de fer-los més viables. A partir d'aquests conceptes, es formen categories, que són la base per a la creació d'una teoria, una hipòtesi generada a la inversa. Això contradiu el model tradicional d'investigació, en què l'investigador tria un marc teòric, i només llavors s'aplica aquest model per al fenomen que cal estudiar.

En paraules dels dos pares de la teoria fonamentada –Barney G. Glaser i Anselm L. Strauss–:

“La majoria dels textos escrits sobre el mètode sociològic s'ha preocupat per com les dades exactes es poden obtenir i per tant com la teoria pot ser provada de manera més rigorosa. En aquest llibre, ens dirigim a l'empresa igualment important de com el descobriment de la teoria a partir de les dades –obtingudes i analitzades sistemàticament en la investigació social– pot ser promoguda. Creiem que el descobriment de la teoria a partir de les dades – que anomenem la *teoria fonamentada*– és una tasca important que enfronta la sociologia actual, ja que, com tractarem de demostrar, aquesta teoria encaixa situacions empíriques, i és comprensible per als sociòlegs i els profans per igual. El més important és que funciona, ens proporciona prediccions pertinents, explicacions, interpretacions i aplicacions.”

Glaser i Strauss (1967). (Traducció de l'autora.)

Tal com hem vist anteriorment, els elements que formen part dels procediments de la teoria fonamentada són:

- 1) Objectiu: desenvolupament d'una teoria basada en les dades
- 2) Elements teòrics: codificació, codis, categories i relacions entre elles
- 3) Importància de processos de comparació per al desenvolupament de teories
- 4) Sensitivitat teòrica
- 5) Mostra teòrica
- 6) Saturació teòrica

Les diferents estratègies i etapes del procés d'investigació són:

- 1) La teoria fonamentada és una resposta metodològica per a controlar metodològicament el descobriment de "nous" fenòmens i la seva utilitat per al desenvolupament de noves teories.

Lectures recomanades

A. L. Strauss; J. Corbin (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Nova York: Sage Publications.

A. L. Strauss (1987). *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.

A. Andreu; A. García-Nieto; A. M. Pérez (2007). *Evolución de la teoría fundamentada como técnica de análisis cualitativo*. Madrid: CIS.

A. Trinidad; V. Carrero; R. M. Soriano (2006). *Teoría Fundamentada Grounded Theory: La construcción de la teoría a través del análisis interpretacional*. Madrid: CIS.

2) L'objectiu de la codificació consisteix en el desenvolupament d'una teoria o d'un model d'un camp específic. En el procés de codificació, s'atribueix un o més codis (paraules claus, termes...) a una part del text. Per tant, un codi representa uns successos singulars. Al principi són simples derivacions provisionals de les dades, que a poc a poc es van comprovant. Cap al final, formen la base de la construcció de la teoria (Glaser i Strauss parlen de *middle range theories*).

3) L'investigador codifica i analitza dades simultàniament per desenvolupar conceptes. Mitjançant la comparació continuada d'incidents específics de les dades, l'investigador refina aquests conceptes, n'identifica les propietats, n'explora les interrelacions i els integra en una teoria coherent.

4) No es tracta d'un procés lineal de recollir dades i després analitzar-les. La teoria fonamentada més aviat requereix un anar i tornar entre la recollida i l'anàlisi.

5) Els coneixements previs (experiències professionals, personals, literatura, estat de la qüestió...) de l'investigador s'han d'utilitzar amb cautela i sensibilitat teòrica. L'investigador ha d'evitar que la seva experiència i el seu saber no influeixin gaire en el procés de codificació, sinó que siguin les mateixes dades que guïïn aquest procés.

6) Com en moltes investigacions, el conjunt i les característiques de la població que cal estudiar es desconeixen, el procés de la teoria fonamentada preveu els passos següents: es defineixen diferents etapes de recollida de dades segons criteris diferents. L'investigador selecciona nous casos que s'han d'estudiar segons el seu potencial per ajudar a refinar o expandir els conceptes i teories ja desenvolupats. La recol·lecció de dades i l'anàlisi es fan a la vegada.

7) Segons Glaser i Strauss, "la paraula publicada no és la final, sinó només una pausa en el procés interminable de generació de teoria".

A continuació, presentarem el procés analític de la teoria fonamentada:

1) Com a primer pas, es duu a terme la **codificació oberta**: és la part de l'anàlisi que es relaciona amb la identificació, el nomenament, la categorització i la descripció del fenomen trobat en el text. Essencialment, cada línia, oració, frase, paràgraf, etc. es llegeix buscant la resposta a una pregunta recurrent bàsica: de què va això? Sobre què tracta? Què referència aquí?

És important tenir categories bastant abstractes juntament amb altres de molt concretes. Les generals ajuden a generar la teoria general.

En un famós exemple, descrit per Glaser i Strauss, es presenta aquest procediment:

L'alleujament del dolor és el problema més gran quan tens artritis. Unes vegades, el dolor és pitjor que d'altres, però quan és realment dolent, uau! fa tant de mal que no vols ni anar al llit. No vols fer res. Qualsevol alleujament que aconseguïsis amb un medicament és només temporal o parcial.

Una cosa de què s'està discutint és el dolor. El text implica que el punt de vista del parlant sobre el dolor és que té certes propietats, una de les quals és la intensitat: varia de poc a molt. (Quan és poc i quan és molt?) Quan fa molt mal, hi ha conseqüències: no voler anar al llit, no voler fer coses (quines coses no vols fer quan tens dolor?). Per solucionar aquest problema, necessites un alleujament per al dolor. un agent d'alleujament per al dolor són els medicaments (quins són altres membres d'aquesta categoria?). L'alleujament del dolor té una certa durada (pot ser temporal) i poca efectivitat (pot ser parcial).

Paradigma

El fenomen d'interès és el dolor, les condicions causals són l'artritis, l'acció estratègica és prendre medicaments, i la conseqüència és l'alleujament del dolor.

Strauss; Corbin (1990, pàg. 78). (La traducció és de l'autora.)

Els memos són documents curts que l'investigador escriu per a si mateix a mesura que va analitzant el conjunt de dades. Es poden entendre com uns "post-its" –més curts o més llargs– que fan notar que alguna cosa en el text o en els codis es relaciona amb la literatura.

2) Com a segon pas, es duu a terme la **codificació axial**: és el procés de relacionar codis (categories i propietats) els uns amb els altres, via una combinació de pensament inductiu i deductiu. Més que una mirada a una classe de relacions, els teòrics de la "fonamentada" emfatitzen les relacions causals i ajusten coses dins d'un paradigma de relacions genèriques.

3) Com a últim pas, es fa la **codificació selectiva**: és el procés d'elecció d'una categoria per a ser el nucli, i relacionar totes les altres categories amb la central. La idea essencial és desenvolupar una única línia narrativa entorn de la qual totes les altres coses estan cobertes.

Es tracta d'un mètode comparatiu constant que es verifica amb el procediment de la inducció. Es desenvolupa una definició aproximada, es formula una hipòtesi per a explicar aquest fenomen, s'estudia un cas per a veure si la hipòtesi s'ajusta i, si cal, es reformula i redefineix el fenomen fins que s'hagi posat a prova adequadament la hipòtesi.

3.2. Tècniques del consens: el mètode Delphi

Aquesta tècnica va ser desenvolupada a la corporació RAND als anys cinquanta del segle XX com una manera de recollir l'opinió d'un grup d'experts per a fer prediccions sobre el dany potencial d'un atac amb bombes atòmiques. A més de ser útil per a la predicció tecnològica, també ho és per a fer aflorar i jutjar components de temes confusos. La contrapartida més gran de la tècnica Delphi és l'elevada càrrega administrativa, però el mètode ha estat incorporat amb èxit en alguns sistemes informatitzats de resolució de problemes.

És una tècnica de comunicació estructurada, desenvolupada originalment com un mètode sistemàtic i interactiu que produeix previsions basades en un panel d'experts.

Mentre que els mètodes individuals agreguen els judicis individuals, l'objectiu del mètode Delphi és fer sorgir la visió col·lectiva d'una qüestió.

Comporta entre dos i cinc qüestionaris successius a un grup d'entre quinze i vint-i-cinc persones (de vegades fins a cent) escollides com a experts en el tema objecte de la investigació (si l'objectiu de l'exercici és recollir l'opinió d'experts sobre un tema) o bé com a persones directament implicades en algun tema (si l'objectiu és fer aflorar preocupacions socials o organitzatives).

El seu funcionament és el següent:

1) Es nomena el grup.

Com que són experts és fàcil que siguin gent ocupada, per la qual cosa poden necessitar algun incentiu per a acceptar el compromís considerable que implica participar-hi.

2) Es desenvolupa, s'envia i es rep el qüestionari inicial.

Aquest normalment pregunta una o dues qüestions àmplies i obertes. L'anàlisi posterior serà més fàcil si les respostes són en forma d'una llista de frases separades o paràgrafs curts, més que text continu. Potser és necessària una carta de recordatori per a animar els qui triguin a contestar.

3) Es desenvolupa, s'envia i es rep el segon qüestionari.

Aquest es crea tenint en compte les respostes al primer. Una manera de fer-ho seria:

- Enganxar totes les respostes del primer qüestionari en una única llista anònima (usant els textos originals de manera que els participants reconeguin les seves pròpies contribucions).
- Demanar als enquestats que: a) afegixin qualsevol element que els suggereixi la llista combinada, i b) que puntuïn cadascun dels elements (per exemple, en una escala de cinc punts d'importància, prioritat, factibilitat, rellevància, validesa).

4) Un Delphi breu podria acabar en aquest punt (saltat al pas 5), però un de més extens podria continuar més rondes.

- En la forma clàssica, la llista d'elements valorats s'hauria d'ordenar en l'ordre suggerit per les puntuacions mitjanes, i el tercer qüestionari hauria de demanar als membres del grup que indiquessin on creuen que s'hauria de canviar l'ordre. En principi, això es pot repetir en qüestionaris subsegüents fins que emergeixi un patró estable, però pocs grups d'experts tenen paciència per a diverses rondes, excepte quan el tema és important per a ells.
- Alternativament, el tercer qüestionari podria adoptar altres formes. Per exemple, es podrien imprimir tots els elements puntuats per sobre d'un nivell determinat en targetes diferents i demanar als membres del grup que les ordenin en conjunts relacionats.

5) Com que els membres del grup han estat escollits pels seus coneixements i/o implicació directa, segurament tindran força interès en el resultat, per la qual cosa, normalment, a cadascun se li envia un informe resum i una carta d'agraïment al final del projecte.

Quan s'utilitza el mètode Delphi per a tractar un problema únic i ben definit, tal com el seu ús original d'estimar els nivells de dany d'una guerra nuclear, el resultat es pot resumir fàcilment.

Però quan s'usa per a fer aflorar i prioritzar preocupacions, el resultat pot ser bastant extens. Un grup de vint membres pot generar fàcilment de quinze a vint assumptes cadascun –potser dos-cents o tres-cents elements diferents–, de manera que, com en qualsevol forma de *brainstorming* o *brainwriting*, pot ser necessari algun tipus d'anàlisi convergent post-Delphi.

4. La presentació d'una investigació qualitativa

4.1. L'informe qualitatiu

Tal com hem vist al llarg d'aquesta assignatura, la investigació qualitativa – en contrast amb l'enfocament positivista– s'apropa al seu objecte d'estudi de manera èmica i intenta aconseguir-ne una visió i comprensió holística.

Més concretament, l'observació té com a objectiu transmetre una sensació que el lector de l'estudi “és allí”, mentre que l'entrevista hauria de transmetre “estar en la pell” dels informants i veure les coses des del seu punt de vista. L'etnografia reproduïx una imatge “fidel a la vida” del que diu la gent i de la manera com actua.

Totes aquestes tècniques produeixen una descripció íntima de la vida social estudiada i presenten detalladament el context i els significats dels esdeveniments i escenes importants per als involucrats.

4.2. La redacció de l'informe

L'informe qualitatiu (com també quantitatiu) presenta els resultats de la investigació, però també el plantejament de l'estudi.

Cal explicar als lectors la manera com es van recollir i van interpretar les dades (en aquest moment també cal relativitzar les troballes).

Això inclou:

- 1) la metodologia utilitzada,
- 2) el temps i l'extensió de l'estudi,
- 3) la naturalesa i el nombre dels escenaris i informants,
- 4) el disseny de la investigació,
- 5) l'enquadrament mental de l'investigador,
- 6) les relacions amb els informants,

7) el control de les dades.

Perquè els informes siguin llegibles, cal utilitzar un llenguatge senzill: això implica no fer servir absolutismes com *sempre, és així, mai, cada vegada...*, sinó formes en condicional o expressions com *sol ser...*

Tal com escriu Cowley (1956):

“Un nen diu «Torni-ho a fer», un mestre diu «Repetiu l'exercici», però un sociòleg diu «S'ha determinat que s'encari una rèplica de la investigació».”

Malcolm Cowley (1956)

En l'anàlisi i la presentació de les dades i dels resultats, l'investigador hauria de seguir el consell següent:

Sigui honest però no cruel.

Resum

En aquest últim mòdul, hem tancat el cicle de la investigació qualitativa que hem començat, en el primer mòdul, amb trets bàsics i assumptes pràctics. En els altres mòduls, hem abordat diferents tècniques de recollida de dades –sobretot l'observació, l'entrevista i mètodes grupals.

Per tant, hem començat el mòdul discutint en detall diferents tipus de materials. Més concretament, hem conegut els trets teòrics i assumptes pràctics respecte a les transcripcions, i també la varietat de documents que es poden fer servir en la investigació qualitativa.

Després, hem presentat diferents tipus d'anàlisi: primer, l'anàlisi de contingut, amb els seus requisits i regles de codificació; segon, la teoria fonamentada, amb el seu enfocament específic cap al desenvolupament d'una nova hipòtesi o una nova teoria basada en les mateixes dades analitzades, i finalment, el mètode Delphi, com a tècnica grupal per a conèixer previsions.

Com que cap investigació no acaba amb l'anàlisi de dades, sinó normalment amb la redacció de l'informe final, també hem tractat d'aquest tema com a últim d'aquesta assignatura. N'hem vist l'estructura més habitual i hem conegut regles bàsiques per a la seva redacció.

Activitats

1. Mireu l'informe de l'estudi *Trajectòries de vida dels estrangers encarcerats* que hem vist en el mòdul 3 "L'entrevista com a tècnica nuclear de l'observació participant".

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Home/%C3%80mbits/Formaci%C3%B3,%20recerca%20i%20docum/Recerca/Cat%C3%A0leg%20d%27investigacions/Per%20ordre%20cronol%C3%B2gic/2011/SC-1_088_11_cat.pdf

- Quines parts inclou?
- Quina metodologia s'ha utilitzat en l'estudi?
- Com es presenten les dades qualitatives?
- Com es presenten els resultats de la investigació?

2. Torneu a mirar el mateix estudi i responeu a les preguntes següents:

- Com s'han analitzat les dades?
- Quin tipus d'anàlisi s'ha utilitzat?
- Les categories i codis (temes d'anàlisi) ja existien abans de l'anàlisi o han sorgit de les dades?

3. Compareu la tesi doctoral *Living With Paradoxes: Victims of Sexual Violence in Germany and the Conduct of Everyday Life* amb l'estudi analitzat en les activitats 1 i 2.

La podeu trobar aquí: <http://www.tdx.cat/handle/10803/2874>

- Quina metodologia s'ha utilitzat?
- Com s'han analitzat les dades?
- Les categories i codis (temes d'anàlisi) ja existien abans de l'anàlisi o han sorgit de les dades?
- Quina és la diferència principal entre les dues investigacions?

Exercicis d'autoavaluació

1. En una transcripció...

- a) s'utilitza l'escriptura convencional.
- b) s'utilitzen unes notacions especials.
- c) s'utilitzen unes notacions especials i l'escriptura convencional.
- d) s'utilitza un llenguatge específic.

2. Les transcripcions només es poden fer de...

- a) material verbal obtingut a partir d'entrevistes gravades.
- b) material verbal obtingut a partir d'observacions participants.
- c) material verbal procedent de verbalitzacions espontànies.
- d) qualsevol material verbal.

3. Un document valuós per a la investigació qualitativa consisteix en...

- a) una transcripció.
- b) un text procedent d'una institució.
- c) qualsevol material verbal.
- d) qualsevol material analitzable per una tècnica d'anàlisi qualitativa.

4. L'anàlisi de contingut consisteix a...

- a) aïllar unitats, categoritzar, mesurar i establir relacions en corpus de missatges o textos.
- b) codificar documents.
- c) seguir el paradigma de codificació.
- d) mesurar unitats predefinides.

5. L'anàlisi de contingut s'utilitza...

- a) només en la investigació qualitativa.
- b) només per a trobar els significats en documents.
- c) tant en la investigació qualitativa com quantitativa.
- d) només en la investigació quantitativa.

6. La teoria fonamentada comença...

- a) amb la formulació d'una hipòtesi.
- b) amb la recollida de dades.
- c) amb l'anàlisi de les dades.
- d) amb la formulació d'un marc teòric.

7. La codificació oberta, axial i selectiva formen part...

- a) de la teoria fonamentada.
- b) del mètode Delphi.
- c) de l'anàlisi de contingut.
- d) de la tècnica qualitativa.

8. El mètode Delphi serveix per a...

- a) analitzar contextos socials.
- b) trobar el significat de documents.
- c) mesurar opinions i actituds.
- d) predir temes tecnològics i fer aflorar components de temes confusos.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c

2. d

3. d

4. a

5. c

6. b

7. a

8. d

Glossari

anàlisi de contingut *f* Conjunt de mètodes empírics de les ciències socials que analitzen el contingut de la comunicació, present en forma de textos, com ara articles de diaris o transcripció d'entrevistes.

grounded theory *f* Vegeu **teoria fonamentada**.

mètode Delphi *m* Procés sistemàtic, de múltiples etapes amb realimentació de procés de l'entrevista i un mètode de càlcul que s'utilitza per a indicar els esdeveniments futurs, tendències, desenvolupaments tecnològics i similars.

teoria fonamentada *f* Metodologia sistemàtica l'objectiu de la qual és descobrir la teoria a partir de l'anàlisi de les dades.
en grounded theory

transcripció *f* Transmissió d'expressions lingüístiques d'un sistema a un altre.

Bibliografia

Andreu, A.; García-Nieto, A.; Pérez, A. M. (2007). *Evolución de la teoría fundamentada como técnica de análisis cualitativo*. Madrid: CIS.

Bardin, L. (1986). *Análisis de contenido*. Madrid: Akal.

Delgado, J. M.; Gutiérrez, J. (1995). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales* (cap. 6, 10). Madrid: Síntesis.

Denzin, N. K.; Lincoln, Y. S. (1994). *Handbook of Qualitative Research* (cap. 16, 18, 24, 29). Thousand Oaks (CA): Sage.

Webb, E. T.; Campbell, D. T.; Schwartz, R. D.; Sechrest, L.; Grove, J. B. (1981). *Non reactive measures in the Social Sciences* (sobretot capítols 4 i 6). Boston: Houghton.

Werner, O.; Schoepfle, G. M. (1987). *Systematic Fieldwork* (sobretot la primera part). Newbury Park (CA): Sage.

Webs recomanats

Infopolis 2 web site. Ergonomic Methods and Tools. Task Analysis Methods: Verbal Protocols (2000). University of Limerick. [Data de consulta: 14 de setembre de 2008]. <<http://www.ul.ie/~infopolis/methods/verbal.html>>

Pàgina centrada en material verbal en l'àmbit de la psicologia industrial i ergonòmica.

Colorado State University's Online Learning Environment (1993). *Writing Guides. Content Analysis* [en línia]. [Data de consulta: 21 d'agost de 2008]. <<http://writing.colostate.edu/guides/research/content/pop2a.cfm>>

Panorama general sobre l'anàlisi de contingut.

Fawcett, J. (2006). "The Roy Adaptation Model and Content Analysis" [article en línia]. *Aquichan* (vol. 1, núm. 6, pàg. 34-37). [Data de consulta: 29 d'agost de 2008] <<http://biblioteca.unisabana.edu.co/revistas/index.php/aquichan/article/view/879/1658>>

Un exemple introductori d'anàlisi de contingut de respostes a entrevistes. Presenta articulats els aspectes qualitatiu i quantitatiu de la tècnica en un estudi de naixements amb cesària.

Garson, G. D. *Narrative Analysis* [en línia]. North Carolina State University, College of Humanities and Social Sciences. [Data de consulta: 28 d'agost de 2008]. <<http://www2.chass.ncsu.edu/garson/pa765/narrativ.htm>>

Sobre aquesta orientació de l'anàlisi de contingut.

